

Balkanlar'da Mevlid Geleneği

■ Doç. Dr. Muhammed ARUÇI *

Arapça'da "doğum yeri ve zamanı" anlamına gelen mevlid kelimesi, Osmanlı geleneğinin tamamen etkisinde kalan Balkanlar'da özellikle Resûl-i Ekrem'in doğum yıl dönümünü ve dinî özellik taşıyan bazı münasebetleri de kapsayacak şekilde geniş bir anlam kazanmıştır. Osmanlı geleneğinde, Hz. Peygamber'in doğum günü

kabul edilen 12 Rebûlevvel'de düzenlenen törenlerin gayr-ı resmî olarak buraların fethinden hemen sonar yapılmaya başlandığı anlaşılmaktadır. Saraybosna'daki Gazi Hüsrev Bey Camii'nin 1531 tarihli vakfiyesinde mevlid için yılda 300 dirhem tahsisat ayrıldığı kayıtlıdır. Bu tarih, mevlid töreninin Fatih Sultan Mehmed'in Bosna'-

yı fethinden (1463) 68 yıl sonra yapıldığını göstermektedir. Bölgedeki diğer camilere ait vakfiyelerde ve şahsî vasiyetnâmelerde de benzeri kayıtlar mevcuttur.¹ Mevlid kutlama merasimlerinin Kanûnî Sultan Süleyman döneminden itibaren saray protokolünde yer almaya başladığı göz önüne alınırsa, bu geleneğin çok daha önce Balkanlar'da mahallî olarak başlamış olması önemli bir husustur. Selânikî'nin kaydettiğine göre, milâdî 1566 yılında Sigetvar (Macaristan) seferi sırasında Kanûnî Sultan Süleyman'ın vefatının saklanmaya çalışıldığı günlerde 12 Rebûlevvel gecesi padişahın otağında mevlid okunmuş, ertesi gece de sadrazamın çadırında tekrarlanmıştır. Mevlid okunurken cami minaresine kandil yakma uygulamasını başlatan Şeyhülislâm Şeyhî Efendi'nin öğrencisi Sofyalı Bâî Efendi'nin halifesi Şeyh Necmüddîn Hasan'dır. Bu olay, Padişah III. Murad'ın çok hoşuna gitmiş ve 10 Şubat 1588'de bütün minarelerde Resûl-i Ekrem'in doğum yıl dönümü münasebetiyle kandil yakılmasını, ayrıca camilerde ve mescidlerde mevlid okunmasını emretmiştir. Zamanla Osmanlı Devleti'nin resmî geleneği olarak şekillenen mevlid kutlamaları Balkanlar'da da bu tarihten itibaren resmen kutlanmaya başlanmıştır.²

Balkanlar'daki mevlid törenlerini, konak ve evlerde yapılanlar ve resmî devlet ricâlinin Saraybosna'da katıldığı merkezî camilerden birinde yapılanlar olmak üzere iki grupta ele almak mümkündür. Mevlid töreni Gazi Hüsrev Bey Camii'nde gerçekleşmektedir. Bu tören, en yüksek devlet ricâlinin avâm tabakasına kadar kalabalık bir halk topluluğunun katılımıyla yapılır, sonra, özellikle 19. yüzyıldaki uygulamada vâli konağına gidilir ve zamanın vâlisinin mevlid kandili resmî olarak tebrik edilirdi. Bosna vilâyeti resmî gazetesi olan Bosna'nın 14 Haziran 1870 tarihli nüshasında böyle bir haber yer almaktadır. Osmanlılar döneminde devletin diğer bölgelerinde olduğu gibi Balkanlar'da da, Süleyman Çelebi'nin 1409 yazdığı *Vesîletü'n-necât* adlı mevlidi okunurdu. Bu mevlid Balkan coğrafyasının hemen her yerinde özellikle Resûl-i Ekrem'in doğum yıl dönümü münasebetiyle okunmuş, farklı lehçelere çevrilmiş nazîreleri yazılmıştır. Ayrıca tüm Balkan ülkelerinde bütün mübarek gün ve geceler yanında doğum, ölüm, sünnet, evlenme, askere gönderme, satın alınan veya inşa edilen yeni eve girme gibi pek çok vesile bir ibadet anlayışı içerisinde günümüze kadar okutulmaktadır. Mevlidlerde, Süleyman Çelebi'nin *Vesîletü'n-necât*'ını okumak ayrı bir değer taşır.

Vesîletü'n-necât, Osmanlılar döneminde devletin diğer bölgelerinde olduğu gibi Balkan coğrafyasının hemen her yerinde de özellikle Resûl-i Ekrem'in doğum yıl dönümü münasebetiyle okunmuş, farklı lehçelere çevrilmiş nazîreleri yazılmıştır.

1. Alija Bejtîć, "Iz Prošlosti Mevluda u Bosni i Hercegovini", *el-Hidaje*, Sarajevo 1943, VI/6-8, s. 205-213

2. Tayyib Okîç, "Çeşitli Dillerde Mevlidler ve Süyeman Çelebi Mevlidinin Tercemeleri", *İİFD*, sy. 1, Ankara 1975, s. 38

Bu eser Türk, Boşnak, Arnavut, Pomak ve benzeri halklar arasında çok beğenilmiş, sevilerek aynen yazıldığı Türkçe ile okunmuştur. *Vesîletü'n-necât* bölgede, asıl isminden ziyade “mevlid”, “mevlid-i Nebî”, “mevlid-i şerif”, “mevlüt”, “mevlûd” veya “mevlûd-i şerif” olarak tanınmaktadır. Boşnaklar ve Pomaklar arasında yeni doğan çocukların bir kısmına “Mevludin”, Arnavutlar'da ise “Mevlüt / Mevlyt” veya “Mevlûdin” isimleri verilir.

Balkan coğrafyasının en önemli merkezi kabul edilen Saraybosna yanında hafızlar diyarı Üsküp (Makedonya), Rumeli İskenderiyesi İşkodra (Arnavutluk), Avrupa yolunun kapısı Belgrad (Sırbistan), Edirne'den Balkanlar'a ilk adım olan Filibe (Plovdiv) ve Sofya ve Dârü'l-hadîs medresesini barındıran Vidin (Bulgaristan) gibi merkezler bulunmaktadır. 16. yüzyılda bu coğrafyadaki mevlid toplantılarında şerbetten başka yemekler de ikram edilirdi. Mevlid geceleri münasebetiyle bütün camiler aydınlatılır, minarelerde kandiller

yakılır, ve merasim kaleden yapılan beş pare top atışıyla ilân edilirdi. Mevlide başlamadan önce Kur'ân-ı Kerîm okunmakta ve ilâhîler söylenmektedir. Türkçe bilmeyen ailelerde de “Allah adın zikredelim evvelâ” mısraıyla “Tevhid” veya “Münâcât” bahrine muhtelif makamlarla okunmaya başlayan mevlid-i şerif, “Her ki diler bu duâda buluna / Fâtîha ihsan ede ben kuluna” mısraının ardından Boşnak veya Arnavut asıllı mevlidhânın yüksek sesle söylediği “Merhûm ve mağfûr Süleyman Çelebî'nin ve kâffe-i ehl-i îmânın rûhiyçun el-Fâtîha” cümlesini söylemesiyle Fâtîha lar okunur ve büyük bir coşku ile mevlid törenine devam edilir. “Nûr” bahrinden sonra gelen “Vilâdet” bahri en coşkulu bir şekilde geçmektedir. “Âmine Hâtun Muhammed ânesi” mısraıyla başlayan bu bahirin başında bir telaş başlar. Camide veya evlerdeki hizmetçiler, “Doğdu ol sâatte ol Sultân-ı dil” mısraının akabinde ayakta kibleye doğru dönüp duran cemaate şerbet takdim etmek için adeta yarışa girerler. Mevlid'in en coşkulu anı budur. Mevlid okunurken arada Boşnakça, Türkçe veya Arnavutça ilâhîler ilâve edilmekte, sonunda da yapılan duâ ile mevlid töreni tamamlanmaktadır. Evlerde yapılan mevlidlerde, duânın ardından özel olarak hazırlanan yemekler ikram edilir. Ben de çok küçük yaşta iken, dînin ilk ve en güzel tezâhüratını bu tür münasebetlerde bizzat yaşamaktaydım. Büyük bir coşku ve büyük bir sevgi ile Resûl-i Ekrem Efendimiz'i bu tür törenler sayesinde küçücük

kalbimle tasavvur etmeyi başarabiliyordum. Bölgede halen hayatta olan büyüklerimizden öğrendiğimize göre, II. Dünya Savaşı ve sonrasında dönemde bu coğrafyada şeker kıtlığı ortaya çıktığında ev sahipleri bir yıl boyunca şeker tüketmekten vazgeçer, mevlid gecesi merasimindeki ihtiyaçlarda kullanılmak üzere şeker tasarrufuna giderlerdi. Balkanlar'da yaşayan Rom (Çingene) müslümanların diğer müslüman topluluklara göre, özellikle evlerinde mevlid törenleri düzenlemeye çok ehemmiyet verdikleri de burada hatırlatılmalıdır.

Bakanlar'da özellikle Arnavutça ve Boşnakça'da bir çok mevlid yazılmış, ayrıca Süleyman Çelebi'nin mevlidinin çeşitli tercümeleri yapılmıştır. Telif mevlidler üzerinde Süleyman Çelebi'nin mevlidiin çok büyük etkisi olduğu görülmektedir. Arnavutça'da ilk olarak Hasan Züko Kamberi tarafından yazılan Mevlud adlı eserin Süleyman Çelebi'nin Mevlid'i etkisinde yazıldığı, hatta onun Türkçe'den çevirisi olabileceği söylenir. Bu mevlid, geç dönemlere kadar Güney Arnavutluk ve Çamıriya bölgesindeki müslüman halk tarafından çeşitli vesilelerle okunmuştur.⁴ Henüz neşredilmemiş olan bu eseriyle müellif, 19. asırda yaşayan Abdullah Konispol, Ismail Floqi, Hafiz Ali Ulqinaku, Haxhi Çiçko ve Tahir Efendi Popova gibi müellifleri veya mütercimlerine öncülük ettiği bilinmektedir.

4. Bkz. Hasan Kaleşi, "Albanska Aljamiado Književnost", *Prilozi za Orijentalnu Filologiju (POF)*, Sarajevo 1970, sy. XVI-XVII, s. 59-60

Boşnaklar da mevlid törenlerine büyük önem verirler. Bunların evlerde icra ettikleri mevlid törenler Osmanlı geleneğinin bir devamıdır. 1878'd Bosna-Hersek'in Avusturya-Macaristan idaresine terkedilmesinden sonra, burada yeni tayin edilen Reîsülulemâ (Diyanet İşleri Başkanı) göreve başlarken menşûr töreni icra edilir. Günümüze kadar devam eden söz konusu menşûr töreni Gazi Hüsrevbey Camii'nde yapılmaktadır. Tören günü yatsı namazında Hünkâr Camii'nde (Careva Džamija) mevlid okunur. Bu mevlid gecesi, Boşnak halkının en önem verdiği âdetlerden biridir. Mevlide Reîsülulemâ yanında törene davet edilen devlet büyükleri ve yabancı misafirler de katılır. Bosna-Hersek'in diğer kentlerindeki merkez camilerde de çeşitli vesilelerle mevlid törenleri tertiplenmektedir.

Boşnakça'da bilinen ilk mevlid Nikšić'li Hafız Salih Gašević tarafından bu dile çevrilen Süleyman Çelebi'nin Mevlid'idir. Mevlid, "Kad

se nađoh u Kolašin Kajmakam / Znadem da sam puno nâkis u ćelam / Moliše me Kolašinski Prviši / Nama Mevlud daj Bosanski napiši" (Kolašin Kaymakamlığı esnasında / Sözde nâkis olduğumu bilerek / Kolaşin eşrâfi bana rica ettiler: / Bize Boşnakça Mevlid yaz dediler) şeklinde başlamaktadır. Teklifi kabul eden Gašević, Mevlid tercemesine başlamış ve yaptığı çeviri 1879'da Üsküp'te neşredilmiştir. Sayısız baskısı bulunan bu eser, günümüze kadar Bosna-Hersek bölgesindeki müslüman halk tarafından çeşitli vesilelerle okunmaktadır. Bununla birlikte Süleyman Çelebi'nin Türkçe mevlidi de orijinal haliyle okunma âdeti de terkedilmemiştir. Süleyman Çelebi'nin Mevlid'ini Boşnakça'ya kazandıran mütercim, 19. asırda bölgede birçok çevirini yapılmasına vesile olmuş ve Mahmud Džaferović, Muharem Dizdarević, Hafız Said Zenunović ve Arif Brkanić de birer mevlid çevirisi yapmışlardır. Süleyman Çelebi'nin Mevlid'inin Boşnakça çevirileri yanında Boşnakça olarak kaleme alınan telif mevlidler de vardır. Musa Ćazim Ćatić'in Lejle-i Mevlid (Sarajevo 1904), Safvet Beg Bašagić'in Mevlud (Sarajevo 1924), Rešad Kadić'in Mevlid (Sarajevo 1964), Šemsudin Sarajlić'in Mevlid ve Sancak'ın başkenti Novi Pazar'da yaşayan Vehbija Hodžić'in Mevlud (Novi Pazar 1971) adlı eserleri buna örnek olarak gösterilebilir.⁴ Bulgaristan, Romanya ve Yunanistan'da bulunan Batı Trakya bölgelerinde de müslüman halk arasında aynı mevlid gelenekleri devam etmektedir. Bu bölgelerde yaşayan müslümanların büyük bir kısmı Türk asıllı olduğu için, burada ağırlıklı olarak Süleyman Çelebi'nin Mevlid'i okunmaktadır.